UKLJUČIVANJE CRIKVENICE U NOP 1941. GODINE

Vlado Matetić

U ljetu 1941. Crikvenica je bila pod okupacijom talijanskih vojnih jedinica. U Crikvenici se nalazio štab 5. armijskog korpusa sa svima štabnim dijelovima i odredom karabinijera, u svemu oko 1500 okupacionih vojnika. Crikvenica je izgledala kao vojni logor prepun vojnika.

Civilna uprava bila je prividno u rukama tzv. Nezavisne Države Hrvatske. Prividno zato što je uprava bila neposredno pod kontrolom Talijana i njihova su se naređenja morala provoditi. Tako je bilo u svim priobalnim mjestima i selima Vinodola.

Kotarski ured sa sudom i općinska uprava NDH nisu imali nikakva ugleda u narodu jer nisu imali nikakve vlasti, jedino su vršili mobilizaciju za domobrane i naplaćivale porez.

Prije rata, do 1941, jaka građanska politička stranka u Vinodolu i Crikvenici bila je Hrvatska seljačka stranka (HSS). Poslije okupacije od talijanske vojske i dolaska kvislinga Pavelića te poznate političke izdaje Mačeka prema NDH narod Vinodola, jednodušno nošen patriotizmom, bio je protiv fašizma, protiv ustaša i protiv okupatora.

Poslije napada nacističke Njemačke na SSSR u Crikvenici su izvršena prva hapšenja ljudi za koje se smatralo da su simpatizeri ili članovi Komunističke partije.

U takvim prilikama osnovana je početkom kolovoza 1941. u Crikvenici ćelija Komunističke partije Hrvatske, u kojoj su bili Viktor Bubanj kao sekretar te članovi Rafe Brozičević, Karlo Radil i ja. Prvi zadatak Partije bio je da se povežemo s narodom, da se organizira otpor okupatoru i ustašama te da se spriječi odlazak u domobrane. Već tada prikupljale su se prve partizanske borbene grupe u Lukovu iznad Bribira i na planini Viševici, pa su ugroženi drugovi po direktivi Partije odlazili u partizane.

U vinodolskom kraju, i u Crikvenici, nije bilo ustaških formacija. Okupaciju ovoga kraja vršila je 14. obalna brigada iz sastava 5. armijskog korpusa. U Crikvenici se nalazilo nekoliko ustaških funkcionara i istaknutih ustaša, a to su bili: logornik Vlado Vukelić, zvani Kapo, ta-

bornik Ivica Car-Pek, ustaše župnik pop Prpić, dr Ivan Car sa svojom braćom, Josip Car Pepe, poštar i fotograf Ivančić. U kotarskoj upravi bio je ustaša predsjednik suda Stilinović. Osim ustaša bilo je nekoliko špijuna i gestapovaca kao Ripl, vlasnik hotela, apotekar Stanko Polić i obitelj Hauc. Talijanima su se pridružili braća Rekvijeni, Martin Car-Babor, građevinac Petar Manestar iz Dramlja i još poneki izdajnik.

U rujnu 1941. u Vinodolu je osnovan Okružni komitet Komunističke partije Hrvatske za Hrvatsko primorje, što je imalo značajnog utjecaja na politički rad i suradnju s narodom. U tehnici Okružnoga komiteta štampani su razni materijali, objašnjavana je politička linija NOP. Narod je bio obaviješten o teroru okupatora i o ustaškim zločinimia te o vojnoj i političkoj situaciji kod nas i u svijetu.

U listopadu 1941. osnovan je u Crikvenici Privremeni narodno-oslobodilački odbor (PNOO) u kojemu su radili drugovi Rafe Brozičević, Karlo Radil, Toni Buhofer, Vlado Car-Lodrica, Toma Poparić iz ribarske zadruge i ja kao predsjednik odbora. Odbor je imao glavni zadatak povezivanje s narodom, mobilizaciju za odlazak u partizane i prikupljanje pomoći za partizanske logore u sanitetskom materijalu, obući i odjeći, hrani i novcu.

1941. godine poslije pripojenja Riječke provincije Italiji u Crikvenicu su preseljene neke ustanove iz Sušaka, i to: dom zdravlja i tehnički odjeljak za gradnje.

Za upravnika doma zdravlja imenovan je dr Miro Gradišnik, te su tu još bili Gradišnikova supruga, liječnik i dr Jože Marković. Sve osoblje u domu zdravlja, osim domara, bili su simpatizeri NOP-a Dr Gradišnik bio je aktivist kojemu su bili povjereni razni partijski zadaci kao veza s otocima Rabom i Pagom, veza s drom Finderleom i nabavka sanitetskog materijala.

Osim doma zdravlja, veliku pomoć u sanitetskom materijalu i lijekovima pružao je za NOP dr Ivan Sobol. Recepte za lijekove ostvarivali smo u apoteci Vladimira Smokvine. Supruzi Smokvina bili su simpatizeri pokreta i dosta su nas pomagali. Dr Sobol davao je osim sanitetskog materijala i lijekova pomoć u novcu, a u Hreljinu pružao je sanitetsku pomoć našim ranjenicima, partizanima. Razgovaralo se s drom Sobolom da bude predsjednik PNOO za Crikvenicu, ali on nije na to pristao. Dr Sobol uhapšen je u prosincu 1941. i predan talijanskom prijekom sudu. U procesu što su ga Talijani vodili, dr Sobol nije ništa priznao. Nije prokazao nijednog člana Partije, Odbora i simpatizera, premda nas je sve dobro poznavao. Strijeljan je 26. prosinca 1941. s još petoricom nedužnih mladića.

Viktor Bubanj vodio je tehniku Okružnoga komiteta Partije. Kao građevinski tehničar radio je u Terenskoj sekciji za gradnju putova. Na čelu operative bio je inženjer Delak koji je bio simpatizer NOP-a, kao i cijela njihova organizacija. Na taj način Bubnju je bio osiguran nesmetan rad tehnike. U Tehničkom odjeljku nalazio se inž. Nikola Franković koji je aktivno radio s kolektivom i prikupljao novčanu pomoć za NOP.

7. studenoga 1941. došlo je do prokazivanja partijske ćelije u Kraljevici. Tom prilikom otkriven je i Bubanj pa je sredinom studenoga 1941. otišao u partizane. Tehnika Okružnoga komiteta nastavila je rad u Novom.

Velike usluge za NOP činio je Ivan Andres-Spartak, stari član partije s Vukovarskoga kongresa. Kao špediter imao je dva kamiona za prijevoz robe, pa su njegovi sinovi Fric i Leo prebacivali prikupljeni materijal iz Crikvenice preko punktova u Triblju i Križišću u partizanske logore. Fric Andres mogao bi detaljno iznijeti te veze.

Osim Andresa radili su za nas braća Knez koji su imali mali mlin u Vinodolskoj ulici, i braća Brozičević koji su imali gostionicu. Braća Brozičević ubijena su u logoru u Dahau u Njemačkoj. Vlasnica hotela Slavija u Crikvenici Milada Starešina aktivno je radila za NOP od 1941. U hotelu smo održavali sastanke PNOO, a isto su tako u hotel primani drugovi koji su iz Zagreba upućivani u partizane preko Crikvenice. To je trajalo sve dotle dok Talijani nisu otkrili taj kanal, te je došlo do izdaje partijske organizacije u Crikvenici u srpnju 1942. Do izdaje je došlo zbog neiskustva u ilegalnom radu.

Za NOP radili su svi članovi i ribari »Ribarske zadruge« u Crikvenici. Poslovođa Poparić bio je organizator preko kojega je išla sva pomoć za partizane, a to je bila pomoć u soli, odjeći, obući i novcu. U Poparićevu stanu održavali smo sastanke PNOO.

Partija je imala uvid u rad i mjere koje su poduzimane u kotaru i općini Crikvenica. U općini je radio član Partije iz Dramlja Josip Car-Franjkov, a u kotaru šumar inž. Josip Šafar, član KP od 1942, te Branko Eremić.

U 5. armijskom korpusu bio je na službi kapetan talijanske vojske dr Finderle — Riječanin — liječnik, koji je aktivno radio za NOP. Davao nam je podatke vojne prirode putem dra Gradišnika.

U komandi odreda mornarice NDH u Crikvenici gotovo su svi bili simpatizeri NOP-a, a neki i simpatizeri Partije. Na čelu odreda nalazio se tada major Bonači koji je gotovo s cijelim odredom 1943. poslije kapitulacije Italije prešao u partizane. Poslije rata Bonači je unaprijeđen u čin kontraadmirala Jugoslavenske ratne mornarice.

Bilo je svakako i slabosti u našem radu, nismo uspjeli pokrenuti veći broj mladih ljudi u partizane 1941—1942. Sektašili smo i s primitkom u Partiju istaknutih aktivista NOP-a. Nismo povezali žene da rade organizirano u AFŽ-u.

Pomoć pokretu od stanovništva Crikvenice bila je u novcu i hrani. Mislim da je najveći uspjeh Partije bilo političko povezivanje s narodom koji se u većini priključio narodnooslobodilačkom pokretu.

Službeni linija HSS bila je protiv pomoći partizanima. Međutim, Franjo Borić, poslanik HSS za kotar Crikvenicu, davao je tajno novčanu i materijalnu pomoć, a inž. Nikola Brozina, koji je 1941. bio predsjednik općine u Crikvenici, od ožujka 1942. aktivno se uključio za NOP i bio je član PNOO Crikvenica.

Istaknuo bih držanje i rad člana partije Karla Radila. U njegovu stanu redovno smo održavali godine 1941. partijske sastanke. U listopadu 1941. Radil je uhapšen od Talijana. Tada smo prorađivali Lenjinovu brošuru revolucionarna vojska i revolucionarna vlada. Poslije sastanka brošura je ostala kod Radila da je prouči i preda Brozičeviću. Uslijed provalne krađe u njegovoj radnji Taliajni su izvršili premetačinu u njegovu stanu i tu pronašli brošuru. U zatvoru je Radil mučen i zlostavljan, ali ništa nije priznao, te je poslije petnaestak dana pušten kući. U srpnju 1942, kad je došlo do prokazivanja partijske organizacije u Crikvenici, Brozičević, Radil i ja imali smo zajedno krenuti u partizane. Radil nije htio poći s nama, ostao je kod kuće, a Talijani ga nisu hapsili. Poslije kapitulacije Italije Radil je bio prvi predsjednik NOO u oslobođenoj Crikvenici. Po dolasku Nijemaca Radil se opet pokolebao, nije se povukao u partizane, ostao je u Crikvenici, bio uhapšen i ubijen u njemačkom logoru Dahau.

Osim osnovne partijske ćelije u Crikvenici, i Dramalj je 1941. imao svoju partijsku ćeliju kojoj je sekretar bio Rafe Brozičević.

U Crikvenici je 1941. radio aktiv SKOJ-a, studentska grupa. To su bili drugovi: Vito Gašparović, sada naš ambasador u Budimpešti, inž. Stanko Manestar, sada sekretar za građevinarstvo i urbanizam Izvršnog vijeća Sabora SR Hrvatske, dr Mario Matejčić, liječnik, profesor Medicinskog fakulteta u Rijeci i inž. Ljubo Stipanić, profesor Više pomorske škole u Rijeci.

U zidarskoj školi u Crikvenici s omladinom je radio Vlado Car; tu je bio najveći broj omladinaca i oni su bili nosioci borbenog pokreta NOP-a. U ustaškoj mladeži u Crikvenici radio je skojevac Buhofer mlađi, tako da smo imali pregled ustaškog rada među omladinom. Na taj način bila je omladina Crikvenice povezana s narodnooslobodilačkim pokretom.

Početkom 1942. u Dvorskoj, istočnom predjelu Crikvenice, osnovana je druga partijska ćelija. Sekretar ćelije bio je Anđelo Brnjac, a članovi su bili Fric i Leo Andres, a za druge zna Anđelo.

Moram posebno naglasiti da je naš rad, iako konspirativan, bio tijesno povezan s narodom, te sam ja osobno osjećao kao da nas narod brani od neprijatelja. Takva je bila Crikvenica, a isto je tako bilo u cijelom Vinodolu.

Komunistička partija uspjela je za kratko vrijeme u 1941. povezati narod Crikvenice s NOP-om.